

DİN EĞİTİMİ TOPLUMSAL İHTİYAÇTIR¹

Mehmet Zeki AYDIN²

Bugün din öğretiminin en önemli problemi, din dersinin şekli ve içeriği üzerinde tartışılırken çoğu zaman unutulmuş, Türk halkının güncel dini ihtiyaçlarına en iyi şekilde nasıl cevap verebileceği sorusudur.

Din derslerinin okullarda yer alması konusu, Cumhuriyetin kurulmasından bu yana üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olagelmıştır. Buna rağmen Türkiye’de din dersleri bilimsel yöntemle incelenmiş, araştırılmış değildir. Tartışmalar hep ideolojik yönden olmuştur. Bu alanda birbirine zıt iki görüş sürekli savunulmuştur. Bu görüşlerin birisine göre; “Din, bizim tarihi, hatta milli olmuş kıymetlerimizden birisidir. Bu sebeple onu çocuklarımıza öğretmeliyiz.”³ Çünkü, toplumdaki tüm kötülüklerin, ahlaksızlıkların, huzursuzlukların kaynağında kişilere iyi din ve ahlak eğitimi verilmemesi vardır. Bunun karşıtı görüşe göre; “Türkiye laik bir ülkedir, laik bir ülkenin okullarında zorunlu din dersi yer alamaz.”⁴ Bu görüşü destekleyenlere göre okullarda din dersinin okutulması, Atatürk ilkeleri ve çağdaşlaşma için tehlike arz etmektedir.

Bu konu tartışılırken toplumun ihtiyaçlarının değerlendirilerek, alan için uygun öğretim yöntemi ve ilkeleri geliştirilerek bilimsel bir temele oturtulması üzerinde durulmamıştır. Eğitim uygulamalarının bilimsel ölçütlerle belirlenmesi konusunda, eğitim bilimcisi Fatma Varış, şöyle demektedir: Halbuki her şeyden önce memleketimizde eğitimin toplumsal ve bireysel temellerini araştırarak, eğitimin sistematik teorisini dile getirmek ve eğitim politikasını ve amaçlarını bu teoriye göre düzenlemek gerekmektedir.⁵

O halde konuyu ele alırken, din ve ahlak öğretiminin toplumsal ve bireysel temelleri ortaya konulmalıdır. Bireysel yönden dinin, insanın farklı çağlarına ve ihtiyaçlarına göre nasıl öğretim konusu yapılacağı belirlenmelidir. Toplumsal yönden ise, genel eğitim politikası, dinin amacı ve toplumun ihtiyaçları arasında bir denge kurulması ve bu yönde dinin teorisinin geliştirilmesi gerekmektedir.

¹ Bu yazı, “Din Eğitimi Toplumsal İhtiyaçtır”, **Eğitimbilim**, Ağustos 2004, sayı: 71, ss.16-18’de yayımlanmıştır.

² www.mehmetzekiaydin.com Email:mzekiaydin@mynet.com

³ Okutan, Ömer; **Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi ve Öğretimi, Öğretmeni Yetiştirme Sorunu**, Y. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi 1980, s. 1.

⁴ Koçer, H. Ali; **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi**, Ankara 1967, s. 179.

⁵ Varış, Fatma; **Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara 1988, s. 14

Dinî eğitimden din öğretimine geçiş

Büyük dinlerin, özellikle İslam dininin getirdiği dünya görüşü hayatın bütünlüğü ilkesine dayalıdır. Bu görüş, eğitim öğretim sistemini bütünüyle etkilemiştir. Türklerin çok eski tarihleri ve bu tarihlerinden gelen hayat görüşleri olduğu bilinmektedir. Fakat yakın zamana kadar Türk tarihinin başlangıcı İslam tarihinin başlangıcı ile aynı sayılmıştır. Büyük şahsiyetlerin soy kütükleri İslam'ın ilk devirlerindeki büyük şahsiyetlere dayandırılmış, öğrencilere peygamberler tarihinden sonra, İslam devletleri tarihi ve bu arada Selçuklu ve Osmanlı tarihleri öğretilmiştir. Osmanlı toplumunun değerler sistemi, siyasi ve sosyal yapısı, tarihin daha çok bir din tarihi olarak anlaşılmasına elverişlidir. Bu dönemde diğer milletler de benzer anlayışlara sahiptirler.

Hayatın böyle bütüncü bir yorumu, eğitim öğretimi bütünüyle onun emrine vermişti. Daha sonra hangi branşlara ve mesleklere hizmet verecek olursa olsun bütün eğitim kurumları, temelde bu yorumu, bu bakış açısını bütün öğrencilere vermek durumundaydı. Bu sebepten bu devredeki eğitim ve öğretime “dinî” diyoruz.

Eğitim öğretim faaliyeti, bir devlet görevi olarak zorunlu hale getirilince durum değişti. Artık vatandaşlar çocuklarını, programını devletin belirlediği okullara göndereceklerdir. Din bu okullarda yine öğretiliyordu, fakat öğretime artık dinî denemezdi. Çünkü orada doğrudan doğruya dinden kaynaklanmayan, dine dayalı olmayan dersler de yer alıyordu. Öğretimin bütünlüğü içinde din, din öğretimi olarak branşlardan biriydi.

Dinî öğretimden, din öğretimine geçişin güçlükler meydana getirmesi doğaldı, getirdi de. Çünkü artık hayata bakış bir türlü değildi. Belli bir hayat görüşünün doğruluğu üzerine kurulu din dersi ile, bu görüşe bağlı olmaksızın deneysel araştırma sonuçlarına dayanan derslerin insan kafasında bütünleştirilmesi kolay değildi. Bunlardan hangisi esas alınacaktı?

Türk eğitim sisteminde devlet okulu uygulamasına geçilince dini öğreten dersler ile deneysel bilimleri öğreten dersler arasındaki yöntem farklarının ortaya çıkardığı problemler, devrin düşünürleri tarafından işlenmiştir.

Genel eğitimde olduğu kadar, dinin hedefinde de insana zorlama yoktur. Her ikisinin ortak hedefi, özgür iradenin gerçekleşmesidir. Özgür irade ise, seçime imkan tanımayan tek yönlü bir tanıtımla gerçekleşemez. Birden çok dünya görüşünün bulunduğu ve bu görüşlerin artık kapalı kalamadığı çağdaş çoğulcu toplumda, öğrencilerin bunlardan haberli olması, kendi görüşlerini daha iyi tanımaları ve ona bağlanma sorumluluğunu yüklenmeleri açısından gereklidir.

Bugün din öğretiminin en önemli problemi, din dersinin şekli ve içeriği üzerinde tartışılırken çoğu zaman unutulmuş, Türk halkının güncel dinî ihtiyaçlarına en iyi şekilde nasıl cevap verebileceği sorusudur.⁶ Görüldüğü gibi, konunun temelinde din dersinin teorisinin iyi bir şekilde ortaya konulup geliştirilmesi sorunu vardır.

Din dersinin teorisi

Din dersinin teorisi, çok amaçlı (plüralist) toplumun, onun bir uzantısı olan okulun ve dinin amaçlarının birlikte düşünülüp değerlendirilmesi ile geliştirilebilir. Başka bir ifade ile böyle bir teori için genel eğitim felsefesinin (uzak hedef), okulların genel amacının ve dinin özel amacının birbirini zedelemeyecek bir biçimde bir araya getirilmesi gereklidir.

Okulun görevi, toplumun çok amaçlı özelliğini hiçe saymak, onu görmezlikten gelmek veya ideolojik olarak yıpratmak gibi uygulamalarla bağdaşmaz. Çok amaçlı toplumun okuluna uygun olan, ideolojik bir öğretim amacı değil, fakat öğrencilerin gerçeğin bütünü ile karşılaşmasını hedef alıcı bir öğretimdir. Bu bütünlük içinde okul öğrencilere, İslam dininin getirdiği dünya görüşünün temel ilkelerini tanıtmak, onlara gerçeğin dinî açıdan nasıl yorumlandığı konusunda da bilgi vermek durumundadır. Okul, din ile ilgili sorular yokmuş gibi davranamaz, onları kendiliğinden veya başka branşlar yolu ile de cevaplandırılmaz. Toplum politikası açısından din dersi, okulda, dinin toplum içinde sahip olduğu yere uygun bir biçimde temsil edilmek durumundadır.

Din eğitiminde amaçlar

Dinin genel eğitimindeki yeri ve okul böyle bir disiplini ihmal ederse, görevini tam olarak yapmamış olacağı konusunda üç amaç ileri sürülebilir. Bunlar; insani amaç, kültürel amaç ve toplumsal amaçtır.

1. İnsani Amaç: Genel eğitimin, insanı, bütün kabiliyetleri ile bir bütün olarak yetiştirmek görevinden kaynaklanmaktadır. İnsan, hayatı yorumlamak ve yaşantısına bir anlam kazandırmak ihtiyacındadır. İnsanın bu duygusunun karşılanması, doyurulması ve geliştirilmesi gereklidir. Bu anlamda, İslam dininden gelen cevaplar, İslam dininin mümini olan kişilere verilmek durumundadır. Onlar bu cevabı diğer alanlardan öğrenecekleri cevaplarla karşılaştıracaklardır.

2. Kültürel Amaç: Sahip olduğumuz ve sahip olmak durumunda bulunduğumuz kültürümüzü büyük ölçüde etkilemiş olan İslam dinini, yetişmekte olan nesle tanıtmaktadır. Edebiyatımızda, musikimizde, mimarimizde, hatta niçin öyle değil de,

⁶ Bilgin, Beyza; **Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri**, Ankara 1988, s.332.

böyle hareket etmekte olduğumuzda ve konuşma biçimimizde, dinle ilgili motifler, sembolik ifadeler, çok yönlü izler vardır. Dini öğrenip bilmek, bütün bunları anlamak için kaçınılmazdır. Din bilgileri, okullardaki, Türkçe, sosyal bilgiler, tarih vb. derslerin işlenmesinde de yardımcıdır ve gereklidir. Tarih dersinde bir olayın yorumlanmasında, Türkçe dersinde bir fıkranın, bir şiirin anlaşılmasında, din bilgilerine daima başvurulacaktır. Ders öğretmenleri arasında alışverişte, din öğretmeni de üzerine düşeni yapacaktır.

3. Toplumsal Amaç: Davranışlarımızla sorumlu olduğumuz ve davranışlarını tanımak durumunda olduğumuz toplumsal çevreye İslam ahlakı yolu ile yaklaşabilmektir. Hangi görevde ve sosyal faaliyette bulunursak bulunalım, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinde bile davranışlarımıza yön veren inanışlarımızı karşılıklı tanımak ve onları hesaba katmak durumundayız. Bu bakımdan sadece kendi inandığımız dini değil, çevremizde yaşayan dinleri de tanımak ve hesaba katmak durumundayız. Herkes Türkiye’de yaşayan dinler hakkında bilgi sahibi olmak durumundadır. Zaten din dersi müfredat programlarında bu bilgilere yer verilmektedir.

Din dersi okula, onun eleştireci özelliği açısından da yardımcı olabilir. Değişik felsefi görüşler ve ideolojiler, insanın varlığı, geleceği ve mutluluğu ile ilgili değişik yorumlar getirirken, dinin getirdiği yorum, bir imkan olarak onların yanında yer alacak, onların da eleştiri konusu yapılabileceğini ortaya koyacaktır. Böylece gerçeğin henüz çözümlenmemiş olduğu, ona bakışların ve onu yorumlayışların bir türlü olmadığı vakıası ortaya konularak, tartışma konusu yapılmakla yeni yetişenlerin ufkunun açık olduğu, onların da bu konuda düşünüp katkıda bulunabileceği belirtilmiş olacaktır.⁷

Özet ve öneriler

Türkiye, din eğitimi konusunda kendi tarihsel, toplumsal ve siyasal yapısı içinde bir model geliştirmiştir. Bu modelde bazı uygulamalarda değişiklikler olsa bile ana hatları ile aynı anlayış devam etmektedir.

Avrupa ülkeleri özellikle iki tür okul yapısına sahiptir. Bunlardan birisi kamu okulları, diğeri de özel okullardır. Bu okullardaki uygulamalar, kendi tarihi yapıları içerisinde ülkelere göre farklılık gösterdiği gibi, program ve programların uygulanması bakımından da birbirinden ayrılmaktadır. Özel okulların çoğunluğu, dini grup ve cemaatlere bağlı, özellikle de kiliselere bağlı okullardır. Dolayısıyla bu okullardaki

⁷ Bilgin, Beyza; **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara 1990, s.44.

öğretim din ağırlıklı olarak verilmektedir. Türkiye'deki din eğitimi uygulamaları ise ülkemizin durumu ve devlet yapımıza bağlı olarak gelişmiştir. Türkiye'de Batıdaki anlamda iki tip okulumuz yoktur. Tek tip okul vardır. Özel okullarımız vardır ancak bu okullar, paralı olması ile özel kişi ve kurumlar tarafından işletilmesinin dışında program ve uygulamalar açısından devlet okullarından farklı değildir. Buna bağlı olarak, Türkiye'deki din dersi ve diğer derslerin programı tek tiptir. İki uygulamanın karşılaştırılmasında, bu durumu çok açık bir şekilde görmek mümkündür.

Devlet, dini ihtiyaçları karşılamakla yükümlüdür

Türkiye'deki din dersi uygulamalarını, sorunları olmasına rağmen, kendi tecrübemiz içerisinde geliştirdiğimizi düşünüyorum. Çünkü her ülkenin siyasî, sosyal ve kültürel yapısı o ülkedeki din dersinin uygulanış biçimini de belirlemektedir. Türkiye'deki uygulamalara, tarihî süreci de dikkate alarak baktığımız zaman, güzel bir yere gelmiş bulunmaktadır. Şu andaki duruma göre, Anayasamızın 24. maddesi din eğitim ve öğretiminin devletin denetim ve gözetimi altında olacağını belirtmektedir. Devletin denetim ve gözetim hakkı olan bir yerde, devletin görevi de var demektir. İşte devletin görevlerinden birisi de, halkın dinî ihtiyaçlarını karşılamaktır. Dinî dağılım açısından, yüzde bir gibi bir azınlığın dışında ortak bir dinî paydamız vardır. Bu çerçevede devlet, vatandaşların dinî ihtiyaçlarını karşılamak üzere, 1982 yılına kadar isteğe bağlı şekilde okullarda din dersine yer vermiştir. Ancak son 1982 Anayasasıyla, inanıp inanmamak kendisine bağlı olmakla birlikte öğrenciler, yaşadıkları toplumdaki dinî inançları bilmek ve ortak din kültürü almak açısından din dersi okumak zorundadır.

Bu çerçevede, Türkiye'deki din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin içeriği, diğer dinlerle birlikte, İslam dini ağırlıklı şekilde oluşturulmuştur. Bunun yanında, derslerde ahlakî bilgiler de ağırlıklı olarak yer almaktadır. İşte bu açıdan baktığımız zaman, Türkiye'deki uygulamaların Türk tecrübesini yansıttığını ve bu konuda birçok ülkeye örneklik edebileceğimizi düşünüyorum. Çünkü her toplumun kendi tarihî, kültürel ve sosyal yapısı gereği din dersinin farklı uygulamaları olabilir. Nitekim Avrupa Birliği ülkelerinin kendi içerisinde farklı uygulamalar olduğunu görüyoruz. Örneğin, Belçika'daki yapıyla Fransa'daki yapı birbirine hiç benzememektedir. Avrupa Birliği yasalarında ve belgelerinde de "Her ülke din eğitimini kendi yapısına göre belirler." ilkesi geçerlidir. Ülkemizdeki uygulamalar, bizim için şanstır ve bu şansı iyi kullanarak şu anki uygulamamızın eksikleriyle beraber geliştirilmesi yerinde olacaktır.

Devletiyle bütünlüşmiş bir halk, Türkiye'nin 21. yüzyılın güçlü bir ülkesi olmasının garantisi olacaktır. Devlet-halk bütünlüşmesini sağlayacak alanlardan birisi de devletin, vatandaşların din eğitimi ihtiyaçlarını ve taliplerini sağlıklı bir şekilde karşılamasıdır. Bu çerçevede, mesleki din öğretimi veren İmam-Hatip Liseleri ile ilk ve orta dereceli okullarda okutulan din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri, halkın talep ve ihtiyaçlarına göre ele alınmalıdır. Aynı şekilde, velilerin çocuklarına İslam esaslarını ve Kur'an öğretilmesi yönündeki ihtiyaçları, bilimsel yöntemlerle belirlenmeli ve karşılanmalıdır.